

O ÎNCERCARE DE Scriere a unei „ISTORII” PRIVIND SPAȚIUL ROMÂNESC DE CĂTRE STAREȚUL ANDRONIC POPOVICI

Ion GUMENĂI¹

Cuvinte cheie: *Andronic Popovici, manuscrise, Istoria comorii lui Andronic, Basarabia, Noul Neamț*

Keywords: *Andronic Popovici, manuscripts, History of Andronic's treasure, Bessarabia, Noul Neamț*

Unul dintre reprezentanții de seamă al monahismului basarabean din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, este cu siguranță Andronic Popovici. Nu vom insista amănunțit asupra biografiei acestuia, cunoscută fiind printre istorici grație publicării ulterioare a autobiografiei sale, la peste o sută de ani de la trecerea sa în neființă.

Totuși, se cuvine a aminti câteva aspecte privitoare la viața starețului din însăși autobiografia acestuia: „Născătorii mei cei trupești au fost amândoi pravoslavnici; și din nepovestită milă și rânduială preabunului Dumnezeu – tatăl meu, Nicolae Nan, a fost hirotonit diacon pentru satul Lungani, ce este la ținutul Cârlișturii, în pământul Moldaviei, unde sânt și născut eu în anul 1820 la patru zile ale lunii lui iulie. Și din dumnezeiescul botez am fost numit Andrei după numele sfântului ierarh Andrei Criteanul și a primitorilor mei din scaldătoarea botezului”².

De asemenea, tot din autobiografie, aflăm și faptul că provine dintr-o frătrie de 6 frați dintre care, trei au decedat în pruncie, rămânând în viață doar fratele lui, Gheorghe și sora sa, Anastasia. La vârsta de 11 ani a rămas orfan și, după o scurtă ședere la fratele tatălui său la Lungani, a fost preluat de către bunicul său, Daniil Badenschie, călugăr la mănăstirea Neamț, fiind primit în rândul începătorilor pentru a învăța viața monahală. La moșia Ocea a mănăstirii pomenite, a fost însărcinat cu diferite ascultări, inclusiv cu citirea pravilei pentru toți călugării³.

La rândul său, bătrânul Daniil era originar din Basarabia, din satul Plop, de neam razeșesc, care, după anexarea acesteia de către Rusia în 1812 și stabilirea hotarului pe râul Prut, a trecut cu doi dintre cei trei fii ai săi în Moldova. Dintre copiii pomenitului Daniil se știu: Maria, mama părintelui Andronic, Ioan, preot în Ivănești – ținutul Bârladului, și

¹ Universitatea de Stat din Moldova; Agenția Națională a Arhivelor, CHIȘINĂU

² Schiarhimandrit Andronic Duhovnicul (Popovici), *Aduceri aminte...*, Editura Frăției Misionare Ortodoxe „Sf. Ciprian”, 2002, p. 4.

³ *Ibidem*, p. 6.

Mihail, cel care a rămas în Basarabia în casa părintească⁴. Viața monahală nu reprezintă o noutate în familia lui Andronic, bunica sa de pe tată, precum și cei patru frați ai ei, îmbrățișând de asemenea, monahismul.

În 1831, Andronic ajunge la mănăstirea Neamț și Secu unde rămâne timp de 30 de ani, îndeplinind funcții de la cea mai nesemnificativă și până la cele de duhovnic și mare ecleziarh. A învățat astfel foarte bine structura obștii soborului monahal de la Neamț și Secu constituit cu îndrumarea și regulile lui Paisie Velicikovski, primind în același timp o influență majoră spirituală, crescând și evoluând în conformitate cu tradiția paisiană.

Plecând de la Lavra Neamțului, trece Prutul și se stabilește în Basarabia unde va fi duhovnic, stareț și arhimandrit al noului locaș de cult întemeiat pe moșiile Chițcani și Copanca – Noul Neamț. Aici, este necesar a se atrage atenția că unii cercetători au încercat să-l încadreze pe Andronic în rândul filoruşilor. Am analizat deja această polemică în cercetările anterioare⁵, dar merită totuși amintite aici principalele argumente în favoarea pan-ortodoxismului starețului.

Bunăoară, este necesar să se sublinieze faptul că în scrierile sale: (*Cuvântare către frații soborului de la Noul Neamț la confirmarea sa ca staroste (9 iunie 1885)*; *Cuvântare către frații soborului de la Noul Neamț la deschiderea școlii de cântăreți; Voroavă care sau grăit la iubileiu de douăzeci și cinci de ani de la ziua a 13 ghenuarie anul 1864, când înalt au întărit Măriia Sa Binecredinciosul Împărat a toată Rossiia Alexandru Nicolaeviciu prea milostiva învoire spre a să întemeia această Sf(â)ntă Noă monastire Neamțul; Învățătură pre care am trăit în mijlocul fraților la începerea școalei de cântări bisearicești aicia în monastire; Diată în numele Preasf(i)ntei cei de o ființă și făcătoarei de viiiață și nedespărțitei Treimi, Tatălui și Fiului și Sf(â)ntului D(u)h, Amin. 10 septembrie 1887*)⁶, nu se regăsește preamărirea Imperiului Rus sau a persoanei autocratorului, excepție făcând doar contextele în care acestea sunt cerute de către formularul diplomatic și de către etichetă, accentul fiind pus însă cu precădere asupra credinței ortodoxe sau asupra unor personalități precum Paisie Velicikovski sau Teofan Cristea. Totodată, un argument incontestabil rezidă din faptul că toate lucrările scrise de către Andronic Popovici la Noul Neamț, concretizate în cele peste 10 000 de file⁷ păstrate în fondul Mănăstirii Noul Neamț, sunt redactate în româno-chirilică, (și nu în limba rusă sau slavonă pe care Andronic le cunoștea, utilizându-le în alte lucrări în care acestea se necesitau), lucru firesc

⁴ Arhimandrit Andronic Popovici, *Istoria Sfintelor mănăstiri Neamț și Secu*, vol. I, Editor Ion Gumenâi, Chișinău, Lexon – Prim, 2016, p. 11.

⁵ Ion Gumenâi, *Despre apartenența politică a lui Andronic Popovici*, în „Buletin informativ al Simpozionului Național Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei”, IX, 2023, p. 57-64.

⁶ Agenția Națională a Arhivelor (în continuare ANA), F. 2119, inv. III, dos. 87, 96.

⁷ Cf. Arhimandrit Andronic Popovici, *Istoria Sfintelor mănăstiri Neamț și Secu*, vol. I, editor Ion Gumenâi, Chișinău, Lexon Prim, 2016.

de-altfel, dacă se ia în considerare că tranziția la grafia latină în statul modern român a debutat la începutul anilor '60 ai secolului XIX.

Rămânând la opera lui Andronic, trebuie menționat faptul că starețul s-a remarcat prin scrieri din diferite ramuri, de la lucrări muzicale, traduceri și transcrieri a manuscriselor și până la cele de ordin religios sau istorico-religioase. Dintre acestea, cele mai cunoscute sunt „Istoria Sfintelor mănăstiri Neamț și Secu”, în patru redactări, ultima având 10 volume, dar și „Istoria Sfintei mănăstiri Noul Neamț” în trei volume.

Preocupările sale pentru istorie sunt confirmate și de corespondența sau încercările acestuia de a intra în posesia celor mai noi lucrări din domeniul istoriei românilor, în acest sens fiind mărturii scrisorile sale către Iosif Naniescu, Conon Avrămescu, Mihail Kogălniceanu și Melchisedec Ștefănescu⁸.

Biblioteca mănăstirii Noul Neamț a intrat în fondurile Arhivelor Istorice de Stat de la Chișinău, după închiderea sfântului lăcaș. La Fondul 2119, inventarul III, dosarul 99, în inventarul întocmit în 1983, regăsim *Istoria Basarabiei, Bucovinei și Valahiei* întocmită de către Andronic Popovici. Evident că un asemenea titlu ne-a trezit interesul și, deși dosarul conține doar 10 file, reprezintă totuși un început de istorie. Desigur, ar fi fost interesant să înțelegem mai bine modul de gândire și interpretare a evenimentelor de către reprezentanții tagmei clericale din Basarabia din ultimul sfert al secolului al XIX-lea⁹.

Primele rânduri ale manuscrisului consemnează următoarele: „*Adunare de științi, cu dovezi adevărate pentru tot fealiul de nații de oameni, carii au vețuit mai înainte în părțile pământului acestuia carele astăzi să numeaște Bessarabia, Moldavia, Bucovina și Valahia, și pentru toți Sf(i)ntii bărbați și femei, cei ce prin aceste locuri s-au făcut plăcuți lui D(u)mnezeu, prin multe fealiuri de chipuri și de nevoinți, asemenea și pentru cea mai dintâiu înprietenire și cunoștință a Rossiei cu Bessarabia și cu toată România. Căriia Sf(i)nte istorisiri am găsit de cuviință, cu toată dreptatea de a-i da numirea a Sf(ă)ntului inger, păzitorului, celui dat mie de la D(u)mnezeu, pre al căruia nume din 11 zile martie anul 1839 îl port, adecă, așa să-i fie numirea: Istoria comorii lui Andronic crezând cu ne îndoire cum că ca pre cea mai drăgălașă numire, toți o vor iubi și să vor sârgui a ști ce este într-însa*”¹⁰.

Așadar, în inventarul fondului ar fi fost necesar a se trece *Istoria comorii lui Andronic*. Andronic Popovici nu și-a propus să alcătuiască o istorie politică sau evenimentială a „pământului acestuia carele astăzi să numeaște Bessarabia, Moldavia, Bucovina și Valahia”, ci una despre viața creștină din acest spațiu, cu principalele evenimente și viețile Sfinților care și-au legat numele de acest teritoriu.

În ceea ce privește datarea acestui început de *Istorie* există indiciul oferit de însuși autor când arată că a fost scrisă „după ce am adunat și am scris Istoriile pentru Sf(i)nte noastre monastiri Neamțul și Secul, așijderea și pentru această Sf(ă)ntă Noaă monastire

⁸ ANA, F. 2119.

⁹ Idem, inv. III.

¹⁰ Vezi Anexa.

Neamțul și altele. Apoi, m-am îndemnat de Duhul, ca să mă apuc, și de acest Sf(â)nt și prea mare lucru, adecă, ca să adun la un loc, dupre cât mă va înțelepți bunătatea cea prea înaltă, pre toată această Istorisire, spre folosul sufletesc și binele cel de obște al bisericii pravoslavnice și cinstea neamului și lauda Patriei noastre”¹¹ (Vezi Anexa). Pasajul conduce la constatarea că lucrarea a fost scrisă ulterior celor două istorii ale mănăstirilor din dreapta și stânga Prutului. Și dacă cea de-a IV-a variantă a *Istoriei mănăstirii Neamț și Secu* a fost scrisă la mijlocul anilor 80 ai secolului al XIX-lea, iar *Istoria Noului Neamț* la începutul anilor 90 ai aceluiași secol XIX, atunci și *Istoria comorii lui Andronic* este alcătuită între anul 1890 și 1893 – anul morții lui Andronic Popovici.

Comparând textul menționat anterior cu textul manuscrisului intitulat *Istorisire pentru începutul creștinătății și a Ierarhiei în pământul Moldaviei*, este firească întrebarea dacă lucrarea a fost alcătuită sau a fost (re-)redactată și completată? Se poate afirma în urma unei analize riguroase că, textul prezentat în anexă și cel din *Istorisire...*sunt identice. Argumentul îl reprezintă chiar fragmentul cu care debutează cea de-a doua lucrare, și anume: „am găsit de cuviință a arăta mai întâiu în scurt și cuprinzetoriu o mica istorisire și despre începutul numirii Dachiei, carele pământ astăzi să zice Moldavia, și Țara Muntenească, fiindcă mulți din Preasfinții arhiepăstori au a să arăta, prin această istorie, că au fost numiți ai Dachiei, ai Schifiei și ai Gothiei. Noi, prin șirul istoriei Moldaviei cea scrisă de Miron Costin, logofătul cel mare al Moldaviei, aflăm cum că neamul dachilor, cu multe veacuri mai înainte de întruparea cuvântului lui D(u)mnezeu, când lumea era foarte rară în oameni, au venit din părțile Indiei și s-au așezat pre aceste locuri și încă aceasta-și Dachie prin mai multe istorii să numeaște și Thrachia”¹².

Restul lucrării, deși nu este o copie fidelă, cel puțin păstrează linia evenimentială și tematica dezvoltată din manuscrisul analizat. Se poate afirma deci că textul intitulat de starețul de la Noul Neamț *Istoria comorii lui Andronic* a fost cel puțin inspirat din *Istorisire pentru începutul creștinătății și a Ierarhiei în pământul Moldaviei*.

De asemenea, dacă se compară între ele operele lui Andronic Popovici, se vor găsi mari similitudini. Cel mai evident exemplu ar fi cunoscuta lucrare *Istoria Sfintelor mănăstiri Neamț și Secu*, re-redactată de patru ori, fiind editată într-un singur volum, excepție făcând cea din urmă, care are zece volume.

O prima variantă a *Istorisirii pentru începutul creștinătății și a Ierarhiei în pământul Moldaviei* se păstrează la Biblioteca Academiei Române și a fost analizată de către Oana-Mădălina Popescu¹³. Datele disponibile în prezent permit datarea acest manuscris aproximativ între anii 1857-1860¹⁴. Cea de-a doua variantă a lucrării a fost scrisă înainte

¹¹ ANA, F. 2119, inv. 1, d. 99.

¹² Idem, d. 63, f. 1-1v.

¹³ Oana-Mădălina Popescu, *Date despre istoria bisericească a Moldovei într-un manuscris al lui Andronic Popovici*, în *RIM*, Nr. 1, 2016, p. 5-31.

¹⁴ *Ibidem*, p. 6; D. Bădărău, *Introducere*, în Andronic Popovici, *Istoria Sfintelor mănăstiri Neamț și Secu*, vol. I, Editor Ion Gumenăi, Chișinău, Lexon-Prim, 2016, p. 62-63.

ca Andronic Popovici să se retragă în Basarabia, fiind datată de către Valentina Pelin cu anul 1872¹⁵. A treia variantă, analizată în prezentul articol, a început să fie scrisă la debutul deceniului nouă al secolului al XIX-lea. Este necesar să menționăm faptul că nu știm dacă acest manuscris a fost scris în totalitate, urmând a se continua cercetările privind identificarea altor părți sau a manuscrisului integral, fie în cadrul Bibliotecii mănăstirii Noul Neamț, fie în cadrul Bibliotecii Academiei Române.

Un lucru care însă deosebește fragmentul manuscrisului analizat de celelalte două lucrări anterioare și în general de conceptul scrierilor lui Andronic, este legat de faptul că autorul, spre deosebire de lucrările anterioare, schimbă radical titlul lucrării. Așadar, duhovnicul din primele rânduri precizează că lucrarea se numește *Istoria comorii lui Andronic* și nu *Istorisire pentru începutul creștinătății și a Ierarhiei în pământul Moldaviei*. Acest fapt conduce către întrebarea dacă lucrarea preconizată ar fi cea de-a treia redactare a *Istorisirii*, sau dacă Andronic Popovici gândise scrierea unei lucrări care urma să abordeze o altă problematică.

Există tentația a se accepta cea de-a doua variantă deoarece în fragment autorul consemnează: „... și așa noi nici într-o una din cărțile ceale ce au intrat prin mâinile noastre nu am putu a afla în scris, încă vre o adunare de științi la un loc, pentru Viețile Sf(i)ntilor plăcuților lui D(u)mnezeu carii s-au nevoit pre pământul acesta, afară de acea mică adunare pre care o au făcut Preasf(i)ntitul Dositeiu, Mitropolitul Moldaviei, ce este tipărită la Sf(ă)rșitul cărții cu Viețile Sf(i)ntilor la luna lui dechemvrie, și nici el, și nici nimenea altul, nu spune de au alcătuit și aceștia ceva, sau de au mai fost /f. 1v./ undeva a acestora Istorisirea vieții; însă să veade foarte lămurit, din însemni fapta Mitropolitului Dositeiu acea zisă mai sus, cum că au mai fost scris. Pentru că așa, de unde le-ar fi luat și el pre aceale științi despre Sf(i)ntii bărbați carii mai înainte de zilele anilor vieții lui s-au nevoit, decât numai de prin predanii vechi, și de prin altele înscrisuri, de mai înainte, care în scrisuri vechi, să înțeleage, cum că să vor fi prăpădit cu desăvârșire în vreamile într-o care s-au întâmplat pe aceste locuri mulțime de bătălii și prădăciuni și robiri de cătră turci și tătari și leși, precum am zis. Iară acea înștiințare a Mitropolitului Dositeiu, fiind tipărită prin prologul cel de el dat în tipariu, s-au putut păzi până în zilele nemerniciei noastre pre acest pământ”(Vezi anexa)¹⁶. Din acest pasaj rezultă în mod clar că, spre deosebire de *Istorisire*, care avea ca subiect central viața marilor ierarhi a Țării Moldovei, această lucrare urma să treacă în revistă Sfinții Bisericii Ortodoxe care și-au legat activitatea și viața de acest teritoriu.

De asemenea, lucrările diferă și din punct de vedere al surselor și izvoarelor. Este de ajuns a se compara trimerterile făcute. Astfel, în „Istorisirea pentru începutul creștinătății

¹⁵ Valentina Pelin, *Un disciple de Paisie: l'historiographe Andronic*, în *RESEE*, XLVI, 2008, nr. 1-4, p. 62.

¹⁶ Andronic Popovici, se referă la *Viața și petriaceria sfinților*, în 4 volume publicată între 1682 și 1686 la Tiparnița Sfintei Mitropolii a Moldovei, sub supravegherea lui Dosoftei, Mitropolitul Țării Moldovei.

și a Ierarhiei în pământul Moldaviei”, Andronic Popovici consemnează în una din primele note: „Cvint Curtius, istornicul de faptele lui Alexandru Makedon, însă nu acea Alexandrie minciunoasă care este și tipărită pre limba noastră pline de basme”¹⁷, iar în lucrarea analizată de aici, pentru pasajul identic, autorul consemnează: „Aceasta o scrie Cvint Curtius, istornicul „ de faptele lui Alexandru Machedon”. Însă, nu întru acea Alexandrie minciunoasă care este și tipărită pre limba noastră moldovenească, plină de basme, iară Preasf(i)nțitul Porfirie Uspenskii, întemeindu-să, pe arătările unui Sinaxariu scris de mână, anul 1249, zice: cum că lăcuitoarii Valahiei, Moldaviei i „Ugorscoi Rusi”, „Труды Киевской Духовной Академии”.

Cercetătoarea Oana-Mădălina Popescu, analizând izvoarele folosite de către Andronic Popovici, arată că manuscrisul *Istorisirii* păstrat în Biblioteca Academiei Române, ca și cel de la Agenția Națională a Arhivelor, utilizează majoritar surse românești la care se adaugă și lucrările Sfântului Dimitrie al Rostovului, acestea fiind traduse la mănăstirea Neamț de către ucenicii lui Paisie Velicikovski, fiind ulterior tipărite¹⁸.

În cazul fragmentului supus dezbaterii aici, autorul folosește cel puțin cinci izvoare și lucrări editate în spațiul rus. Acest lucru nu ar trebui să ne mire, dacă luăm în considerare faptul că Teofan Cristea, în timpul deplasărilor sale în vederea reglării problemei legate de constituirea mănăstirii Noul Neamț, pe lângă altele, procura sau primea în dar și o serie de cărți, transmise ulterior în Basarabia pentru biblioteca mănăstirii, lucru care rezultă foarte clar din corespondența avută de acesta cu Andronic Popovici¹⁹. Faptul că starețul de la Noul Neamț cunoștea și utiliza limba rusă, a demonstrat-o foarte bine, mult mai devreme, inclusiv prin scrierea volumului cinci din *Istoria Sfintelor mănăstiri Neamț și Secu*²⁰.

Așadar, odată cu plecarea lui Andronic în Basarabia, accesul la lucrările și sursele istorice a crescut, fapt care i-ar fi permis inițierea unei lucrări cu caracter hagiografic cu referire la spațiul românesc. Mai mult, grație activității sale anterioare de traducere și transcriere a *Vieților Sfinților* și *Mineielor* precum și a altor lucrări cu caracter teologico-istoric, fie din perioada aflării sale la mănăstirile Neamț și Secu, fie din perioada ulterioară din timpul aflării în Basarabia, i-ar fi permis crearea unui fundament solid de cunoștințe pentru această arie de preocupări.

Dorița unei astfel de scrieri a Arhimandritului Andronic mai poate fi explicată și prin faptul că, fiind un urmaș fidel al lui Paisie Velicikovski, cu siguranță și-ar fi dorit o istorie care să cuprindă date cu referire la Sfinții care au activat în acest spațiu, un loc aparte urmând să-l ocupe Sfântul Paisie de la Neamț, personalitatea care a avut o înrăurire semnificativă în formarea duhovnicului Andronic. Starețul așezământului monahal de la

¹⁷ ANA, F. 2119, inv. 1, d. 63, f. 1-1v.

¹⁸ Oana-Mădălina Popescu, *op. cit.*, p. 10.

¹⁹ ANA, F. 2119, inv. 1, d. 27 și urm.; inv. 3, d. 34, 46.

²⁰ Cf. Andronic Popovici, *Istoria Sfintelor mănăstiri Neamț și Secu*, vol. V, editor Ion Gumenai, Chișinău, Lexon Prim, 2021.

Chițcani, anterior a și lucrat în această direcție, incluzând viața Sfântului Paisie într-o serie de lucrări alcătuite sau doar transcrise de către el²¹.

Cele expuse până acum permit să se admitem că, spre sfârșitul vieții, Andronic Popovici și-ar fi propus să scrie o lucrare cu caracter hagiografic, utilizând în noua lucrare date care au fost utilizate și în *Istorisirea pentru începutul creștinătății și a Ierarhiei în pământul Moldaviei*, însă mult mai detaliate.

Dacă este să ne aruncăm o privire asupra factologiei și evenimentelor din evoluția istorică în spațiul propus pentru cercetare, se vor observa multe erori, dar ar trebui să se cadă de acord cu cercetătoarea amintită mai sus care, referindu-se la opera lui Andronic Popovici, afirma: „În opinia noastră, autorul nu trebuie condamnat pentru că nu a rezolvat toate erorile surselor, căci se știe că și în prezent neclaritățile veacurilor XIV-XV legate de istoria bisericească a Moldovei nu pot fi rezolvate de istoricii contemporani. Dimpotrivă, considerăm că trebuie evidențiată în mod pozitiv tocmai capacitatea lui Andronic de a sesiza existența unor erori în surse”²².

În cele din urmă, dacă este să se facă referire la identificarea din punct de vedere al spațiului lui Andronic Popovici, autorul însuși consemnează că face abordează *părțile pământului acestuia, carele, astăzi să numește Bessarabia, Moldavia, Bucovina și Valahia*. Deci, acesta se regăsește în linii majore în ceea ce a fost cândva teritoriul Țării Moldovei și a Țării Românești. Arhimandritul precizează că va aminti și despre *cea mai dintâiu înpreitenire și cunoștință a Rossiei cu Bessarabia și cu toată România*. Acest pasaj ar putea fi justificat astfel: Andronic Popovici cârmuia o obște ce viețuia într-un teritoriu aflat sub stăpânire țaristă. Însuși țarul legitimase înființata m-re de la Noul Neamț iar o conduită care să exprime o anumită recunoștință și obediență, mai ales că arhimandritul avusese de-a face și cu cenzura iar lucrarea ar fi urmat să fie tipărită în Imperiu, se impunea în mod peremptoriu²³.

Exprimarea dihotomică despre spațiul României de atunci a Basarabiei și a Rusiei arată că autorul vedea acest spațiu distinct față de cel al Rusiei. Se pare că acest teritoriu era văzut de către arhimandrit și ca fiind unul singur, având o istorie comună. Nu în zadar, în lucrarea *Istorisire pentru începutul creștinătății și a Ierarhiei în pământul Moldaviei*, Andronic sublinia că este: „o mica istorisire și despre începutul numirii Dachiei carele pământ astăzi să zice Moldavia, și Țara Muntenească; fiindcă mulți din Preasfinții arhiepăstori au a să arăta prin această istorie, că au fost numiți ai Dachiei, ai Schifiei și ai Gothiei”²⁴. Mai mult decât atât, în imaginarul său, după cum o arată singur, erau unite teritoriile Basarabiei (spațiul integral dintre Prut și Nistru, după cum era deja perceput, și

²¹ ANA, F. 2119, inv. 3, d. 58.

²² Oana-Mădălina Popescu, *op. cit.*, p. 17.

²³ Cf. Ion Gumenăi, *Opera istorico – religioasă a arhimandritului Andronic Popovici în raport cu cenzura țaristă*, în „Analele Universității «Dunărea de Jos» din Galați”, seria 19, Istorie, tom. XX, 2021, p. 33-49.

²⁴ ANA, F. 2119, inv. 3, d. 63, f. 1-1v.

nu doar sudul acestuia), Moldova, Bucovina și Valahia²⁵. O astfel de concepție a lui Andronic privind spațiul din care făcea parte, credem că se datora în primul rând informațiilor de care dispunea în acest sens. În al doilea rând, o astfel de viziune se mai poate datora în mare parte și activității desfășurate în perioada anterioară de către Paisie Velicikovski care se suprapunea imaginației lui Andronic Popovici.

În concluzie, se poate afirma că fragmentul manuscrisului descoperit la Agenția Națională a Arhivelor, a constituit începutul unei lucrări cu caracter hagiografic redactată de către arhimandritul Andronic Popovici, spre sfârșitul vieții acestuia, poate între 1890-1894. Ca model de inspirație pentru autor a fost lucrarea Mitropolitului Moldovei Dosoftei care, între 1682-1686, a publicat la Iași, *Viața și petriaceria sfinților* în patru volume, sfârșitul lucrării referindu-se la viața și activitatea unor personalități marcante ale creștinătății, legate de acest spațiu. Starețul de la mănăstirea Noul Neamț a pus la baza acestei lucrări atât datele utilizate ulterior, în lucrarea *Istorisire pentru începutul creștinătății și a Ierarhiei în pământul Moldaviei*, cât și datele culese în urma activității sale de traducător și copist. Tema principală a lucrării pomenite a fost viața și activitatea personalităților marcante din istoria creștinismului de pe teritoriul Basarabiei, Moldovei, Bucovinei și Valahiei, Andronic Popovici dorind astfel să suplinească un gol existent în literatura teologico-istorică a timpului.

AN ATTEMPT TO WRITE A „HISTORY” OF THE ROMANIAN SPACE BY THE ARCHIMANDRITE ANDRONIC POPOVICI

(Abstract)

Archimandrite Andronic Popovici is known to historiography mainly because of his theological and historical works, especially through the writing of the ten volumes of the „History of the Holy Neamț and Secu Monasteries”. However, in addition to this, the clergyman also tried to manifest himself as a historian of the Romanian space, fact about which a manuscript from the National Archives Agency, analysed in this article, inform us. The manuscript fragment was the beginning of a hagiographic work. The main theme represented the life and activity of the outstanding personalities of Christianity of Bessarabia, Moldova, Bucovina and Valahia territory.

²⁵ Chiar dacă colegul și prietenul său apropiat Teofan Cristea era ardelean nu percepea Transilvania ca fiind un teritoriu românesc. Aceasta s-ar datora faptului că acesta se afla sub stăpânirea Imperiului Austro-Ungar, un imperiu ce nu avea între prioritățile sale și protecția Bisericii Ortodoxe.

ANEXA

ISTORIE

sau

Adunare de științi, cu dovezi adevărate pentru tot fealiul de nații de oameni, carii au vețuit mai înainte în părțile pământului acestuia carele, astăzi, să numeaște Bessarabia, Moldavia, Bucovina și Valahia, și pentru toți Sf(i)ntii bărbați și femei, cei ce prin aceste locuri s-au făcut plăcuți lui D(u)mnezeu, prin multe fealiuri de chipuri și de nevoinți, asemena și pentru cea mai dintâiu înpreitenire și cunoștință a Rossiei cu Bessarabia și cu toată România. Căriia Sf(i)nte istorisiri am găsit de cuviință, cu toată dreptatea, de ai da numirea a Sf(â)ntului înger, păzitoriului, celui dat mie de la D(u)mnezeu pre al căruia nume din 11 zile martie anul 1839 îl port, adecă, așa să-i fie numirea: „Istoria comorii lui Andronic”, crezând cu ne îndoire cum că, ca pre cea mai drăgălașă numire, toți o vor iubi și să vor sârgui a ști, ce este într-însa.

Având noi pildă o preaiubiților miei cetitori pre Sfântul Marele Proroc Moisei, carele între altele au scris și faptele și nevoințele și biruințele celor ce mai înainte de el, de la începutul lumii au fost, nu cu înțelepciunea, care să învăța-să de la eghipteni, ci cu bun darul cel dat din ceriu, din D(u)mnezeescul D(u)h, având, iarăși pildă încă și mai mare pre însuși Sf(i)ntii și d(u)mnezeestei ucenici apostoli și eva(n)gheliști carii au scris pentru D(u)mnezeu cuvântul, cel fără de ani și nezidit, carele mai nainte de toți veacii din Tatăl negrăit s-au născut și carele, prin prorocul zice: „ fără numai, că pre cei ce mă proslăvesc pre mine îi voi proslăvi”²⁶. Îndrăznim și cearem și noi ajutoriu, dintru cel Sf(â)nt, și din Sion ca să ni să dea proslăvirea Preaf(â)ntul numelui său.

Noi, Istorisindu-le pre acestea, nu avem nici o mică îndoire despre aceea, adecă cum că și alții preaiubiți râvnitori de binele și folosul obștesc, mai înainte de vremea aceasta au scris poate câte ceva, tot cu aceastași pornire și socotință precum și noi. Însă Tatăl cel ceresc, ziditoriul nostru, binevoind ai chiema la veacunica odihnă, apoi aceale hârtii scrise de acia nesăvârșite și nedate încă la lumină, din pricina a multor întâmplări grozave ce au urmat, prin aceste părți de loc, s-au pierdut. Și așa noi, nici întru una din cărțile ceale ce au intrat prin mâinele noastre nu am putut afla în scris încă vre o adunare, de științi la un loc pentru Viețile Sf(i)ntilor plăcuților lui D(u)mnezeu, carii s-au nevoit pre pământul acesta, afară de acea mică adunare pre care o au făcut Preaf(i)ntul Dositeiu, Mitropolitul Moldaviei, ce este tipărită la Sf(â)rșitul cărții, cu Viețile Sf(i)ntilor la luna lui dechemvrie. Și nici el și nici nimenea altul nu spune de au alcătuit și aceștia ceva sau de au mai fost undeva a acestora, Istorisirea vieții; însă să veade foarte lămurit, din însemni fapta Mitropolitului Dositeiu acea zisă mai sus cum că au mai fost scris. Pentru că așa, de unde le-ar fi luat și el pre aceale științi despre Sf(i)ntii bărbați carii mai înainte de

²⁶ Loc gol.

zilele anilor vieții lui s-au nevoit, decât numai de prin predanii vechi și de prin altele înscrisuri, de mai înainte, care înscrisuri vechi, să înțeleage, cum că să vor fi prăpădit cu desăvârșire în vremile întru care s-au întâmplat pe aceste locuri mulțime de bătlui și prădăciuni și robiri de cătră turci și tătari și leși, precum am zis. Iară acea înștiințare a Mitropolitului Dositeiu, fiind tipărită prin prologul cel de el dat în tipariu, s-au putut păzi până în zilele nemerniciei noastre pre acest pământ.

Deci, cu mila și cu îndurările a întru tot înduratului D(u)mnezeu, celui ce în treimea cea de o ființă și nedespărțită este bine cuvânta în veci; și cu ajutoriul Preasf(i)nteii Stăpânei Noastre, Născătoarei de D(u)mnezeu și pururea Fecioarei Mariei și cu rugăciunile Preafericitului părintelui nostru starețului Paisie, având eu această îndeletnicire mai deasă în chilie, în vremile și ceasurile care î-mi prisosesc de la slujbele bisericești, și de pre la umblările de pe drumuri de ascultare, adecă adunarea și scrierea cărților după ce am adunat și am scris Istoriile pentru Sf(i)nteile noastre monastiri Neamțul și Secul, așijderea și pentru această Sf(â)ntă Nooaă monastire Neamțul și altele. Apoi, m-am îndemnat de duhul ca să mă apuc și de acest Sf(â)nt și prea mare lucru, adecă ca să adun la un loc, dupre cât mă va înțelepți bunătatea cea prea înaltă, pre toată această Istorisire, spre folosul sufletesc și binele cel de obște al bisericii pravoslavnice și cinstea neamului și lauda Patriei noastre.

Rogu-vă însă pre toți, prea iubiților miei cetitori, ca să luați aminte foarte bine la închiirea a acestei Sf(i)nte Istorisiri, pentru ca să cunoașteți cu deslușire cum că aicea, precum și întru celelalte cărți ce am adunat și am scris, eu nu mă voi arăta că părtinesc dezmiardărilor oamenilor, că slujesc mândriei și trufiei lor, nici științei ceii deșarte de adevăr mă voiu măgulitoriu, ci voiu scrie și voiu grăi, numai ceale dreapte și cu dovezi, și numai despre oamenii acei ce au avut viață cuvioasă, cu adevărat și curată despre toată înșelăciunea, vreadnici de pomenire și plini de adâncată smerenie și de bună cucernicie, de dreptate și de înfrânare și de toate altele fapte bune, cât trebuesc celui iubit de D(u)mnezeu și carele cu adevărat au iubit pre D(u)mnezeu. Pentru că sânt bine încredințat eu despre aceasta, cum că deacă mă voiu nevoi și voiu înlătura lenevirea, apoi multe voiu afla dintru aceale ce să par până acum că nu sânt, măcar deși sânt firul dătătorului de lumină D(u)mnezeu, toate câte dorim și ne sânt de folos să fac și nu să arată. Căci, că el însuși, o făgăduiaște aceasta zicând: „că tot cela ce ceare ia, și cela ce caută află, și celui ce bate i să deșchide”²⁷. Numai să batem noi, cu nelenevire, și să cerem și să căutăm, cu nevoință statornică și îndată ni să descopăr comorile ceale de D(u)mnezeu cu înțelepciune.

O asemenea Sf(â)ntă istorisire a acestei porunci apostolești, dupre cum am zis, socotindu-ne noi de a înșira apoi, acum, mai înainte de a intra întru ea, adecă mai întâiu de a pomeni de numele și de viețile a Sf(i)ntilor plăcuților lui D(u)mnezeu carii în vremile aceste mai de pre urmă pre aceste locuri prin ajutoriul lui D(u)mnezeu, cu

²⁷ Loc gol

bărbăție foarte tare, înprotiva pofteilor trupești s-au ostășit și a celor ce înbrăcându-să în chipul monahicesc și vitejaște nevoindu-să cu postul, cu priveghiarea, cu lacrimile și cu rugăciunile bine s-au întrarmat înprotiva nevăzuților vrăjmași și i-au și biruit. Și acelora ce au pățimit nedreapte izgoniri pentru adevăr și acelora ce și sângele ș-au vărsat pentru mărturisirea cea cu mărime de suflet în H(risto)s. Și mai înai nte de a le scrie pre acelea, spre cel de obște folos și a-l da neamului celui mai de pre urmă întru neuitată aducere aminte pentru ca aducerea aminte despre acelea să dea fiecăruia, ca niște aripi, râvnă și sufletească bărbăție spre lucrarea faptelor celor bune, ca aceleași pătimirti, adecă pre care le-au răbdat sf(i)nții plăcuții lui D(u)mnezeu cei mai de demult în trupul lor și noi să le suferim măcar cu mintea, pentru veacinicile cerești răsplătiri ce vor să fie. Am găsit de cuviință mai înainte de toate acelea, precum am zis, a ne da osteneală mai multă, și a înșira măcar cât de în scurt, însă o cuprinzătoare știință anume: pentru numele ce l-au avut Bessarabia mai înainte și pentru locul din ea, unde este întemeată această Sf(ă)ntă Nooaă monastire Neamțul, întru care cu bun darul lui D(u)mnezeu sânt învrednicit a aduna și a scrie pre acestea. Și pentru altele multe numiri de locuri ce să află pre aceste părți de pământ, nu duple limba firească moldovenească glăsuite și pentru multe nume de ale Sf(i)nților ce voesc a le arăta că sânt de pe aicea, vețuitori care nu sânt leasne înțelease în ce limbă să numea ei așa. Și iarăși și pentru cea mai întâiu înprietenire și cunoștință a Rossiei cu Bessarabiia, fiindcă prin istorisirea cea pentru această Sf(ă)ntă Nooaă monastire Neamțul am arătat multe numiri de locuri, nu duple limba firească moldovenească glăsuire și iarăși, nici duple cea rossienească, și care numiri însă și prin această Istorie au locul ce nu să pot schimba. Și pentru aceea trebuiaște, precum zic a pune aicea față în scurt istorisirea și pentru pricina numirii a acestor locuri, întru acest chip ca să se știe din ce vreme și de care neamuri de oameni s-au lăcuit iale și s-au numit așa: pentru ca mai bine să se lămurească preaiubitul cetitoriu.

Noi, prin șirul Istoriei Moldaviei cea adunată și scrisă de Miron Costin, logofătul cel mare al Moldaviei, aflăm cum că neamul dintru carele au fost Dachii, cu multe veacuri mai înainte de întruparea cuvântului lui Dumnezeu, când lumea era foarte rară în oameni, adecă, foarte puțini oameni să afla în ea, au venit din părțile Indiei și s-au așezat pre aceste locuri²⁸. Și așa, de pe acest neam de oameni ce au lăcuit pe aicea aceste locuri, s-au numit Dachii. Însă aceasta-și Dachie, prin mai multe Istorii, să numeaște și Thrachiia. Iară Istornicii grecești, Gherodot și Iustin, prin Istoriile lor, adeveresc cum că începătorii marelui neam al seminției slaveanilor au fost schifii, carii lăcuia pre malul Mării Neagre, din râul cel mare Dunărea, ce să numia Istra, până la râul Donu, carele să chiea Tanais. Deci, în anul de la zidirea strămoșului nostru Adam, 4995 adecă, mai înainte de întruparea

²⁸ Aceasta o scrie Cvint Curtiș, istoricul „ de faptele lui Alexandru Machedon”. Însă, nu întru acea Alexandria minciunoasă care este și tipărită pre limba noastră moldovenească, plină de basme. Iară Preasf(i)nțitul Porfirie Uspenskii, întemeindu-să, pe arătările unui Sinaxariu scris de mână, anul 1249, zice: cum că lăcuiitorii Valahiei, Moldaviei i „Ugorscoi Rusi” „Труды Киевской Духовной Академии”.

Cuvântului lui D(u)mnezeu cu 513 ani, Darie, împăratul Persiei, prin războiu, au cunoscut bărbăția cea nebiruită a schifilor. Că el, viind prin Trachiia, au întemeiat pre râul Dunărea pod, între târgurile Trozma, carele era în prejma celui de acum, Tulcea, lângă Isaccea. Și bătându-să puțin cu schifii s-au întors înapoi, foarte cu mare rușine, căci și-au prăpădit în jumătate oastea sa de frig și de mâinile schifilor. Iară grecii, cei ce fusease(ră) ostași (lui) Darie, apucând-o o parte din malul Mării Neagre de la Schifia prin puteare, cu ceale mai mari râuri ce curg întru dânsa, s-au sălășluit acolo. Despre carii, mai ales Gherodot, istornicul, grăiaște așa: „Eu cercetând coloniile grecești ale Mării Neagre, care sânt în partea stângă a Bessarabiei, unde cade râul Tiras, adecă Dneastrul²⁹ în mare, am aflat de la lăcuiorii din Tirita, cum că în limanul Dneastrului să află târgul Tiras care să zice și Oxiiia [Olbia]. Și dupre predanii(le) de Plinie s-au numit mai nainte Ofiuz, și au fost aproape de Akkermanul de acum, carele s-au numit mai înainte Cetatea Albă. Și, osebit de acesta, între râurile Dneastru și Dunărea, să mai află încă și târgurile Cremnescos, Neoptolemon și Antifili, care s-au întemeiat de Mileteanarii, cei mai întâi lăcuiorii ai târgurilor Emporiei care acum să zice Bessarabiia. Apoi, Filipp Makedon trecând Dunărea și slăbind puterea schifilor și înfricoșându-se, ei s-au depărtat de la Dunărea spre răsărit. Și Gotfii, s-au sălășluit în partea dreaptă a malului Dunărea”.

Istoriile ne mai încredințează încă despre acestea și prin aceste mărturii, adică cum că rădicându-să după aceasta marele biruitoriu cel prea mult vestit, Alexandru Makedon și răsipind mândria lăcuiitorilor Trachiei și trecând printre munții Balkani, carii pe atuncea să chema Ghemus, au venit preste râul Dunărea, în pustia Gotfilor care acum să numeaște Budgeacul, în anul 5174, adecă mai înainte de întruparea Cuvântului lui D(u)mnezeu cu 334 de ani. Și au sfărâmat târgurile gotfilor și au făcut capește întru cinstea lui Iuoiter Neptun. Și adunării pre malul acela, unde acum să află cetatea Ahillia, care să zice și „Chilia”, ce este în guberniia Bessarabiia. Și gotfii s-au sălășluit pe locurile unde au șezut schifii³⁰ sfărâmând desăvârșit stăpânirea lor. Și, dupre predania lui Ptolomeiu, multe locuri de ale pământului dachilor țin până astăzi numiri dupre limba slavenească. Adecă poleachi, boghemțev, slovean, vengrii și o parte din rossiiani. Din care pricină să poate bine înțeleage cum că Gotfiia, carii să zic «dachi», sânt cu adevărat rădăcină a seminției slavianilor celor noi de acum. Însă să se știe cum că, în vremea de demult, supt nume de gotfi să înțeleage tot norodul acela ce lăcuia și prin munții Balcanii. Iară după ce au trecut gotfii, adecă dachii Dunărea și s-au sălășluit prin locurile unde acum să află Moldaviia, Ungrovlahia, Bessarabiia și parte a Ungariei, apoi atuncea, părțile gotfilor s-au numit Trachiia dunăreană. Și Avgust, împăratul Romii, trecând la lăcuițele gotfilor și simțind bărbăția și vitejia lor în armie, singur au fost silit a fugi în Italia.

²⁹ Carele turceaște să numeaște Turla.

³⁰ Numele Schif la greci să înțeleage om de altă nație, strein, carii sânt cei vechi și cei de acum bolgari.

Cătră toate acestea apoi, voind a întra eu încă mai înlăuntru în șirul istoricesc al comorii mele, precum am zis, fac cunoscut aicea cum că dupre cum Sf(â)nta biserică a lui D(u)mnezeu pre pământ una este de la întemeierea lumii și până la Sfârșitul veacului, așa și Sf(i)ntii, plăcuții Lui, au voit atotputearnicul D(u)mnezeu, cu nemărginita Sa bunătate, de a să afla din început și până la sfârșitul lumii preste toată întinderea pământului spre estimea bisericii sale ceii de pre pământ, carii să urmeaze vieții sale celor din ceriuri deosebindu-se ei de cei protivnici prin buna cinstire a unui singur D(u)mnezeu celui ce este preste toate și cu viețuirea cea cu întreaga înțelepciune înpodobit și dreaptă. Deci, tot ceea ce s-au făcut de Dumnezeu pre pământ pentru Sf(i)ntenția celor aleși, aceea să și săvârșaste cu bun darul său cel din toate zilele, fiindcă biserica este supusă milostivirii lui D(u)mnezeu și de la dânsa, ci dintru un izvor d(u)mnezeesc, neîncetat, curge apa cea mântuitoare. Pentru aceasta și totdeauna rămâne ea păzită în lume. Și măcar de să și pare uneori ca cum ar fi ea, părăsită și trecută cu vederea, însă nu pentru alta să face aceasta, fără numai spre mai bine, pentru folosul, curățirea, certarea și ispitirea a tuturor celor ce să supui lui D(u)mnezeu.

Ii(su)s H(risto)s fiul și cuvântul lui D(u)mnezeu cel început, carele este de o ființă cu Tatăl, după ce din D(u)hul Sf(â)nt și din Preasf(â)nta, Preacurata și pururi fecioara Maria s-au născut cu nesticăciune. El, prin trupeasca sa iconomie, au arătat pre mintea Tatălui ceresc și au descoperit voia lui, care întru alt fealiu era necunoscut noao, oamenilor. Și săvârșind lucrul său, pentru carele au venit pre pământ spre a noastră mântuire, când au voit a să sui în ceriuri dintru care s-au fost pogorât cu nemăsurată smerenie și cu negrăita bunătate, au poruncit Sf(i)ntilor săi ucenici și apostoli ca să meargă în toată lumea și să propovăduiască Evanghelia sa la toată zidirea și să învețe pre toate neamurile ca să păzească pre toate câte au poruncit el lor, mai înainte de patima sa cea de bună voe. Când între altele, spre mai buna întărire a propoveduirii ce vor face, le-au fost zis și aceste cuvinte hotărâtoare, cu D(u)mnezească gura sa, așa: „acela ce ascultă pre voi, pre mine ascultă și acela ce să leapădă de voi, de mine să leapădă”³¹. Carii, făcând dupre porunca învățătorului lor, au rădicat pre pământ biserica lui D(u)mnezeu supt Noul Testament, al lui, care va rămânea până la sfârșitul veacurilor. Pentru că Mântuitorul nostru Ii(su)s H(risto)s, după ce s-au înălțat cu slavă la ceriuri, apoi, în grab, trimițând de la Tatăl ceresc pre Preasf(â)ntul D(u)h în chip de limbă de foc preste Sf(i)ntii săi ucenici și apostoli, ei îndată, ca niște cai dupre cum zice Prorocul Avvacum³², prin toată lumea câtă o veade soarele au alergat și pre neamuri din rătăcirea și de la închinarea de idoli le-au întors și la cunoștința a unuia adevăratului D(u)mnezeu i-au adus.

Eu, până aicea, dupre cât m-au înțelepțit, Tatăl luminilor prin doveazile ce am putut afla, am arătat istorisire foarte înțeleasă despre neamurile de oameni carii au lăcuit din începutul lumii prin aceste părți de pământ, care astăzi să numesc Bessarabiia,

³¹ Luca, 10, 16, 24, 49, 51; Matfeiu: 28, 19, 20.

³² Cap 3, stih 15.

Moldavia, Bucovina și Valahia. Și încă așa de lămurit și cu înțelegere firească, întrucât este după cum face și vreun zugrav iscusit, când voiaște să facă vreo icoană precum trebuiaște. Că deacă însemnă el măsurile după cum să cuvine, a tuturor mădulărilor și a părților a chipului aceluia pre carele voiaște al zugrăvi și așază văpsealele, luminoase și potrivite și, după urmarea firii, chibzuaște chipul feței potrivit. Apoi, atunci când vezi pre acea icoană, cunoști desăvârșit și pre însuși cel închipuit. Întru aceștia chip, ce o am ascuns întru această carte, când va ceti cu luarea aminte ceale cuprinse în ea, v-a înțelege foarte cu lămurire pre toate faptele ceale vreadnice de știință ce s-au strecurat prin locurile numite mai sus, din începutul lumii, precum am zis, și până la întruparea cuvântului lui D(u)mnezeu.

Rămâne dar, acum, datoriia de a mai începe noi istorisirea de aici, încă și pentru începutul creștinătății prin aceste locuri, așijderea și pentru numele a tuturor Sf(i)ntilor plăcuților lui D(u)mnezeu, carii prin tot chipul, în vremea vieților lor, prin aceste locuri au sămănat sămânța cea bună în țarina această d(u) mnezească. Asemenea și anume întru care vremi și ani au fost aici, și încă ale onora și câte ceva din înșeși istorisirile vieților lor, fiindcă îndeobște sântem foarte bine încredințați cum că pre fiecarele om ce adevase ori are întru pomenire numele și faptele sf(i)ntilor plăcuților lui D(u)mnezeu, îl preface d(u)mnezeescul daru prin rugăciunile acelora alt fealiu, mai bun. Adică, îi sf(i)ntește sufletul și trupul și mintea îi luminează și îl aduce la acea treaptă și voință spre a petrece și el cu fapte plăcute lui D(u)mnezeu, pentru ca să și viețuiască în veaci cu sf(i)ntii și cu însuși D(u)mnezeu. Deci, după cum ceale mai adevărate istorisiri, vechi și nooă, ne încredințează: este bine știut cum că după pogorârea Preaf(â)ntului D(u)h, când s-au adunat Sf(i)ntii Apostoli și au aruncat sorți între dânșii ca să știe ce parte de pământ îi vine să o i-a fieștecarele dintru dânșii, întru care să propovăduiască cuvântul lui D(u)mnezeu și să lumineze pre neamuri cu sf(â)nta credință cea în H(risto)s. Atuncea Sf(â)ntul apostol Andreiu, cel întâiu chemat, i-au căzut soarta, între altele multe părți de loc și țeri, ca să propoveduiască și la neamurile câte să află între Trachia³³ și între Machedoniia, până la râul cel mare, Istrul, carele acum îndeobște să numeaște „Dunărea”. Și cu mare sânguință, purcęgând de la Ierusalim au luat cu sineși, și puținii oareșicarii ucenici din cei șaptezeci de apostoli, pre câți au socotit că sânt îndemânatici spre propovăduire. Și așa Preafericitul istornic Ieronim prezviterul, în tratatul său cel despre scriitorii bisericesti, mărturiseaște, cum că, tot atunci, Sf(â)ntul Apostol Andreiu, între altele multe părți de loc, au propovăduit d(u)mnezească Evanghelie a D(o)mnului nostru Ii(su)s H(risto)s și schifilor celor din Schifia mică, care să afla așezată la gurile râului Dunărea zicând așa: „Гунны изучаютъ псалтырь, холодная Скифия согревается огнемъ вяръ истинной, войска рыжихъ и бялокурыхъ гетов или даковъ, носятъ съ собою походные храмы”³⁴.

³³ Dachia, până pe la începutul a dooa sută de ani după întruparea lui D(u)mnezeu cuvântului, să numea și Trachie de istornici greci.

³⁴ Acestea le-au scris Ieronim, în anul 392 de la Hristos și el s-au săvârșit în Vifleem, în vârstă de 91 de ani.

Și dintru aceste cuvinte să poate judeca cum că supt numele de „ХОЛОДНОЙ Скифии” trebuiește a înțelege pre aceste părți de pământ care să întind de la malul stâng al râului Dunărea și până la Don. Adică, unde este astăzi Valahia, Moldavia, Bucovina, Bessarabia și Gubernia Hersonului. Unde, dupre mărturiile ceale mai vechi, încă de prin aceste vremi să afla lăcuiitori și slaveanii³⁵. Deci, Sf(ă)ntul Apostol Andreiu, precum să scrie despre dânsul mai pre larg în cartea cu viețile Sf(i)ntilor, la 30 de zile ale lunii lui noemvrie, în Istorisirea vieții lui, după multele dureri și osteneli ce au răbdat întru bună vestirea Evangheliei lui H(risto)s, s-au săvârșit pre cruce, în vârstă ca de 80 de ani, în anii de la H(risto)s 62.

Osebit de toate acestea apoi, în cărticica ce să numeaște: „Curs metodic de Istorie”, pe fața a 194, să mai istoriseaște încă și aceasta, adică cum că Sf(ă)ntul Apostol Andreiu, între alții apostoli ce au luat la propovedire cu sineși atunci, dintre cei șaptezeci de apostoli au fost luat și pre Sf(ă)ntul Apostol Andronic și l-au pus episcop în Pannonia întâiu³⁶, care Pannonie acum îndeobște să zice numai Ungaria, de unde și prin țerile aceste de pre lângă Dunărea, propovăduind cuvântul lui D(u)mnezeu, pre mulți din oameniînchinători de idoli i-au făcut închinători adevăratului D(u)mnezeu. Iară scaunul episcopiei sale îi era statornicit în târgul Sirmia, aproape de Mitrovița de acum în Slavonia. Și tot pentru acestași Sf(ă)nt apostol Andronic, Dimitrie Fotino în Istoriia sa despre Dachia Veache, zice cum că Anselm Bandurin pomeneaște în meditațiile sale că i s-ar fi întâmplat să cetească întru o hronică scrisă de mână următoarele: „ în Rossia de 5 ori au fost propoveduită Evangheliia lui H(risto)s: întâiu, de Apostolul Andreiu și în urmă de apostol Pavel, cest din urmă trimisă pe Andronic, unul din cei șaptezeci de apostoli, carele creștină națiunile slave din Iliria, Missia, Bosnia, Moravia, Dachia, și fundă o episcopie în Pannonia sau Ungaria³⁷. Și așa și Sf(ă)ntul apostol Andronic, după multe osteneli și necazuri ce au suferit întru propoveduirea Evangheliei lui H(risto)s, s-au plătit datoriia cea de obște a firii ca un om, precum scrie în istorisirea vieții lui³⁸, mutându-să la veacnica odihnă în anul 70 după întruparea lui D(u)mnezeu.

Să mai află în cartea cu Viețile Sf(i)ntilor, la 20 de zile ale lunii lui ianuarie, între alți sf(i)nti însemnați și Sf(i)ntii mucenici Inna, Pinna și Remma, carii dintru lăcoitorii de pe aici, din neamul schifilor, ei au fost cei mai întâiu creștini, din neamul oamenilor lăcuiitori prin aceste părți de pământ și totodată și cei mai întâiu mucenici ai Moldovlahiei, fiind aduși la cunoștința a adevăratului D(u)mnezeu și botezați prin Sf(ă)ntul Apostol Andreiu, cel întâiu chemat. Căci că pentru mărturisirea credinței ceii în H(risto)s au fost prinși ei de cătră varvarii cei ce cinstia idolii și ighemonul locurilor acestora, în vremea de iarnă, ger fiind foarte mare, i-au legat de niște stâlpi drepți carii era înfipți în mijlocul unui

³⁵ Iornand și istoricii Vizantieii.

³⁶ Așa să numeaște Moldavia, Valahia, Bessarabia, Bucovina și Transilvania în novela a II-a a lui Iustinian împărat.

³⁷ Să înțelege, că aceasta să va fi urmat după pătimirea Sfântului Apostol Andreiu.

³⁸ La 17 zile ale lunii lui maiu.

râu unde, înghețând de ger, și-au dat sf(i)ntele sale suflete în mâinile lui H(risto)s D(u)mnezeu pentru a căruia dragoste așa au pățimit și au luat cununa muceniei. Iară în tomul 2 Полный мясцеслов Василия: «Востока», tipărită la anul 1876 în Moscva, la 20 de zile lunii lui ianuarie, să arată că chiar au fost și ucenici ai Sf(ă)ntului Apostol Andreiu acești Sf(i)nti mucenici. Și că la 20 de zile ale lunii, pentru că să zice cum că, trecând șapte ani după sfârșitul muceniei lor, s-au arătat acești Sf(i)nti episcopului carele se numea Goddoiu (Сн. Прологъ, 1345, Софийской библиотеки). Și i-au roguncit ca să aducă trupurile lor în locul carele să chiamă Аликеб, въ сухое пристанище, și acolo le-au și adus și le-au așezat în местечко – у Филарета, въ святыхъ южн ыхъ из клядования о Малой Скифии – отечества ихъ 20 января стр.29 и 253. По мнению его объ нихъ же говорит Иеронимов мартиролог 20 янв. въ ниведуня Тирса, Кириака, Геллинника - Христианския имена мучеников сихъ въ Новом Дунайця пострадавших.

Hronografurile ceale mai lămurite și mai vreadnice de crezut ni mai dau încă și pre aceste științi pentru vreo câțiva sf(i)nti mucenici, carii cu sângele lor, au pecetluit credința cea în H(risto)s de pre aceste locuri. Adecă, Sf(ă)ntul marele mucenic Mercurie, carele au fost fiul lui Gordian Schiful și au pățimit în anul 250 și să prăznuiască la 24 de zile ale lunii lui noiembrie. Și cel întru Sf(i)nti părintele nostru, Theofil episcopul Gotfilor, carele în anul 325 au fost la Soborul cel întâiu a toată lumea, în Nikeea, și la toată lucrările a acelui Sf(ă)nt Sobor s-au iscălit, precum să scrie în Viița Sf(ă)ntului Marelui Mucenic Nichita, la 15 zile ale lunii lui septembrie. Și Sf(ă)ntul Marele Mucenic Nichita, carele în anii 372, în părțile Moldaviei au fost muncit pentru H(risto)s foarte cumplit! Și la sfârșit aruncat în foc întru carele s-au și săvârșit. Însă focul nu s-au atins de Sf(i)ntele lui moaște, și să prăznuiască la 15 zile ale lunii lui septembrie. Și Sf(ă)ntul mucenic Savva Stratilat, carele împreună cu șaptezeci de ostași au pățimit pentru H(risto)s în anii 372. Și pre ostași i-au tăiat cu sabia păgânii, iară pre Sf(ă)ntul Savva, după multe și înfricoșate munci, l-au aruncat noaptea în râul Dunărea și l-au înecat. El era de neam gotf și să prăznuiască la 24 de zile ale lunii lui aprilie. Și alt Sf(ă)nt mucenic, Savva Gotful, carele tot în anul 372 au pățimit pentru H(risto)s în Gotfia, în vârstă de 38 de ani. Și după multe munci au fost înecat în râul Muzea [Buzău], de Atanarih, craiul gotfilor, la 12 zile ale lunii lui aprilie. Iară, moaștele lui cu minune au fost scoase din apă și duse la Capadochia³⁹. Și iarăși, tot în anul 372, au pățimit pentru credința în H(risto)s Sf(i)ntii 26 de mucenici Gotfi, și anume doi preoți: Vathusie și Vercu, cu doi fii și dooaă fiice, și Arpil monahul, și mirenii Avip, Agn, Rias, Gathraz, Iscoi, Sila, Sighiț, Soniril, Suimva, Therm și Fil și femeile Anna, Alla, Larisa, Moico, Mamuca, Virco și Animaux, preste carii păgânii au ars sf(ă)nta biserică întru care era adunați la rugăciune, în târgul Constantiolea Dafna, carele era la gura râului Argeșului, în Valahia. Și sf(i)ntele lor moaște au fost adunate de Sf(ă)nta împărătească a gotfilor, văduva Gaafa și de fiica sa, Duclida și duse în Chizic. Și apoi ea, lăsând acolo pre fiica sa cu moaștele, s-au înapoiat singură în Gotfiia, patriia sa, unde au fost ucisă cu pietri de cei

³⁹ Să prăznuiască aprilie în 15.

necredincioși. Iar fiica eii, în Chizic cu pace s-au săvârșit. Și pătimirea a acestor Sf(i)nți să prăznuiaște la 26 de zile ale lunii lui martie.

Istoriile ceale mai lămurite și vreadnice de crezut ni mai dau încă între altele și pre aceste științi, cum că ierarhul, capul cel d(u)hovnicesc al tuturor pravoslavnicilor creștini carii lăcuiesc până astăzi pre pământul Moldaviei, și-au avut scaunul arhiepăstoriei lor dintru început și până astăzi în deosebite locuri. Adecă, mai întâiu în Vidiopoli, apoi în Tomi, care să zicea și Babadag. După aceea la gura râului Sireatiului, în cetatea care să numea „capul boulii” și după aceasta întru Suceava și mai pre urmă, până astăzi în capitaliia Iașii.

Mutându-să cătră d(o)mnul, cel întru Sf(i)nți părintele nostru Theofil, episcopul Gotfiei, s-au pus după dânsul Preasf(i)nțitul Urfil, în anul 376, carele era bărbat cu bună înțeleagere și blagoceativ. Acela au tălmăcit Sf(ă)nta Scriptură în limba gotfilor și era hirotonit el arhieru încă din anii 323. Și după dânsul au fost episcop Gotfiei Sf(ă)ntul Ashalie, și Sf(ă)ntul Bretonie, episcop orașului Tomii, mărturisorul carele avea viață sf(ă)ntă și era foarte râvnitoriu și apărătoriu pravoslavnicii credință înprotiva arianilor⁴⁰. Și în locul Sf(ă)ntului Bretonie s-au pus păstoriu gotfilor și episcop Tomii Preasf(i)nțitul Gherontie. Pre carele, împăratul Theodosie cel Mare, în ordonanța sa cătră ispravnicul din Assiia, îl numeaște Terentie. Și carele, în anul 381, au fost și el față și împreună lucrătoriu cu ceealți Sf(i)nți părinți în Sf(ă)ntul Sobor al doilea a toată lumea, cel adunat în Constantinopol⁴¹. Iar în anul 384 s-au aflat amăgind norodul pre aicea și un episcop arian, anume Selin⁴². Deci, Sf(ă)ntul Ioann Gură de Aur, Patriarhul Țarigradului, în anii 398, ca un cap al bisericii răsăritului, pre toată sârguința sa o au pus ca să dea ajutoriu să-și ție Gotfia pravoslavnică credință. Dupre cum să veade din scrisoarea lui, cea cătră monahii din Gotfiia, care s-au trimis de dânsul la Dunărea prin ierodiaconul Theodul din monastirea Promotul, care să afla a Gotfilor în Constantinopoli. Și tot odată, Sf(ă)ntul Ioann Gură de Aur, dupre Preasf(i)nțitul Terentie, au hirotonit episcop bisericii gotfilor pre Preasf(ă)ntitul Unill, prin carele s-au dezlădăcinat arianiia dintre gotfii de la Dunărea⁴³.

Osebit de aceasta apoi, Sf(ă)ntul Ioann Gură de Aur, știind cum că oareșicarii Schifi, carii să zicea guni, să află lângă râul Dunărea, au cercat și pre un alt bărbat nevoitoriu și cu râvnă apostolească, pre Sf(ă)ntul Theotim făcătoriu de minuni și filosoful și propoveditoriu și împreună cu dânsul ...

ANA, F. 2119, inv. 1, d. 99.

⁴⁰ Sozomen, 6, 21, Theodorit 4, 35.

⁴¹ Orosie, cartea 7, cap. 34. Baronie, la anul 380. Sozomen 6, 37, 7, 9. Nichifor 12, 13.

⁴² Socrat 5, 23. Sozomen 7, 25.

⁴³ Scrisoarea 14, a Sf(ă)ntului Ioann Gură de Aur cătră Olibiada.